

**VALSTS AS “VEF” FONDA 1083 DOKUMENTU (1985 – 1990)
IZMANTOŠANA
THE USE OF DOCUMENTS OF 1083 STATE AS “VEF” (1985 – 1990)**

Ilvija Strapcāne

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, strapcaane@inbox.lv, Rēzekne, Latvija
Zinātniskais vadītājs: **Vladislavs Malahovskis**, Dr.hist., asociētais profesors

Abstract. *The documents of the Fonds of the JSC VEF are stored in NAL State Archive of Personnel Files (SAPF) at Šampētera Street 16 in Riga. Chronological framework of the documents in Fonds is from 1944 until 2000, but research of the Paper is on documents from 1985 until 1990. Archive documents are a specific source of information. This trail includes a distinctive range of information that is impossible to get nowhere else. That why to provide use of documents is an important archival function. JSC "VEF" Fond documents can be used for various purposes. Archive documents can be used for compose reference and for research purposes. The Aim of the research Paper: to study the opportunities of use of documents in Fonds of Joint Stock Company VEF.*

Keywords: *NAL State Archive of Personnel Files, Fonds of the Joint Stock Company VEF, access (to documents), use (of documents), types of documents.*

Ievads

Dokumentu izmantošana ir cieši saistīta ar pieejamību un saglabāšanu. Viss process sākas ar dokumentu pieņemšanu un saglabāšanu ilglaicīgai izmantošanai. Valsts akciju sabiedrības “VEF” fonda dokumenti glabājas LNA Personāla dokumentu valsts arhīvā, un šo dokumentu pieejamība un izmantošana ir ierobežota, jo dokumenti satur sensitīvus personas datus. Personāla dokumentu valsts arhīvs nodarbojas ar izziņu sagatavošanu un izsniegšanu. Tas nozīmē to, ka arhīva dokumenti tiek meklēti un izmantoti, lai sagatavotu izziņas. Vēl viens no variantiem, kā notiek dokumentu izmantošana, ir vēstures izpēte. Arhīva apmeklētāji jeb lasītāji ierodas arhīvā, lai pēc pieprasījuma saņemtu arhīva lietas un tās pētītu savām vajadzībām, piemēram, ģeoloģijā. Valsts AS “VEF” fondā glabājas dokumenti par laika periodu no 1944.- 2000. gadam. Hronoloģiskais ietvars (no 1985. g. līdz 1990. g.) tika izvēlēts tādēļ, ka šajā laika periodā bija liels izziņu pieprasījums no Krievijas, Baltkrievijas, Ukrainas pilsoņiem, kuri savulaik bija strādājuši “VEF”. Vēl viens no aspektiem - līdz 1990.gadam "VEF" bija viena liela rūpnīca, bet jau 1991. gadā sadalījās vairākos iecirkņos, kas uzreiz apgrūtiņa izziņas saastādīšanas procesu. Izziņas tiek pieprasītas par tādiem jautājumiem kā darba stāžs, darba alga, darbs kaitīgos apstākļos. **Pētījuma mērķis:** izpētīt AS “VEF” fonda dokumentus. **Pētījuma uzdevumi:** apzināt iespējamās AS “VEF” fonda dokumentu izmantošanas virzienus. **Izmantotās metodes:** sampling metode, statistikas metode un avotpētniecības metode.

Valsts AS “VEF” fonda dokumentu izmantošana

Uzglabājot personāla dokumentus, arhīvs pēc personas pieprasījuma izsniedz izziņas. *Arhīva izziņa ir sastādīts un oficiāli apstiprināts rakstisks paziņojums par to, kādas ziņas un tieši kādos arhīva dokumentos atrodas par konkrēto jautājumu. (PSRS ministru padomes galvenā arhīvu pārvalde.1962., 129.lpp.)*

Ļoti liela dokumentu daļa satur šāda veida informāciju. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, piešķirot bezdarbnieka pabalstu vai pensiju, ņem vērā informāciju par cilvēka **darba stāžu** (Īvēja, 2013.). Līdz ar to ir nepieciešams rakstisks apliecinājums ar visiem personas datiem par to, kāda ir bijusi šīs personas darba vieta un no kura līdz kuram gadam ir strādājis. Lai tiktu atrasta nepieciešamā informācija, tiek skatīts darbinieka amats. Ja tas ir bijis vadošs amats, tad ziņas tiek meklētas personas lietā. Personas lieta tiek glabāta 75 gadus. Darba stāža noteikšanai izmantot var tādus dokumentus kā: autobiogrāfija, personīgā kartīte, pāriešanas zīmīte, iesniegums, lēmums, kadru uzskaites anketa, pavēles, atbrīvoto darbinieku reģistrācijas alfabētiskā grāmata(*LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 3009. l., 1 – 225.lp*). Principā no šiem

dokumentu veidiem ir iespēja iegūt visu nepieciešamo informāciju par darbinieka darbu. Piemēram, autobiogrāfijā viens no darbiniekiem ir rakstījis, ka no tāda līdz tādām gadam ir strādājis “VEF”, norādījis arī ceļu un amatu. Tāpat ir norādītas arī pārējās darba vietas. (*LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 3009. l., 1 – 100.lp.*) 2939. lietā ievietotajā pāriešanas zīmītē ir redzams, kur strādājis un kur pārgājis kā arī kāda kategorija piešķirta (*LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2969. l., 77.lp.*). Lietās ievietotie iesniegumi ir par pieņemšanu, pārceļšanu un atbrīvošanu no darba. 2 - 1 lietu apraksta 2938. lietā ievietots personas “X” iesniegums par pieņemšanu darbā pēc kā seko iesniegums par atbrīvošanu no darba. Šo darbinieku sastādītie iesniegumi droši izmantojami izziņu sastādīšanā par darba stāžu, jo darbinieks iesniegumā ir rakstījis, ka ar konkrēto datumu vēlas tikt atbrīvots no darba (*LNA PDVA, 754. f., 2 - l. apr., 2939. l., 110. 121.lp.*). Darbinieks papildus ir norādījis arī ceļu un nodarbošanos. 2952. lietā darbinieks “X” ir rakstījis iesniegumu par pārceļšanu citā darbā, norādot no kura ceļa tiek pārceļts un kādā struktūrvienībā (*LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2952. l., 121.lp.*). Vēl viens no dokumentiem, kurā ir informācija par atbrīvošanu no darba ir lēmums, kurā norādīts darbinieka atbrīvošanas laiks (*LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2989. l., 20.lp.*). Personas lietā ievietotajā kadru uzskaites anketē ir sadaļa – kādus darbus darbinieks ir strādājis no pastāvīgās darbības sākuma. No šī dokumentu veida izziņai noder informācija par visām darbinieka darba vietām, jo ir norādīts gan iestāšanās un izstāšanās gads un mēnesis, gan arī amats iestādē, organizācijā vai uzņēmumā un tā atrašanās vieta (*LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2997. l., 81.lp.*). Jautājumi, kuri saistīti ar pieņemšanu vai atbrīvošanu, darbinieks pamatojumā norādījis vai nu tas ir bijis pēc paša vēlmē vai arī personīgā iesnieguma (*LNA PDVA, 1050. f., 1. apr., 5. l., 55.lp.*). Bez T-2 kartītēm izmantošanā noder pieņemšanas un atbrīvošanas zīmes. Līdz ar to noder tāds dokumentu veids kā atbrīvoto darbinieku reģistrācijas alfabētiskā grāmata, jo ir norādīts cehs un dati par darba uzsākšanu un pārtraukšanu. Papildus ir norādīts arī pārtraukšanas iemesls (*LNA PDVA, 1083. f., 1-l. apr., 317. l., 3.lp.*). Pats svarīgākais dokuments, kurš tiek izmantots darba stāža noteikšanai ir pavēles gan par pieņemšanu darbā, gan arī pārceļšanu citā darbā, kas tiek arī minēts izziņā. Ja izziņa tiek gatavota darbiniekam, kurš strādājis parastā amatā, tad izmantotas tiek personīgās kartītes. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrā tiek iesniegts arī pieprasījums par pensijas piešķiršanu. Personai dodoties **pensijā** ir nepieciešami vairāki apliecināmi fakti. Sastādot arhīva izziņu, pamatojumā tiek rakstīts gan darba vietas, gan arī mācību iestādes ilgums. Ir izstrādāts gan likums par valsts pensijām, gan arī 165. Ministru kabineta noteikumi par apdrošināšanas periodu pierādīšanu, aprēķināšanu, un uzskaites kārtību. *Darbu un tam pielīdzinātos periodus līdz 1991. gada 1. janvārim neatkarīgi no sociālās apdrošināšanas iemaksu veikšanas pielīdzina apdrošināšanas periodiem, kas balstīti uz sociālās apdrošināšanas iemaksām un veido apdrošināšanas stāžu, lai noteiktu tiesības uz valsts pensiju, kuras radušās pēc šo noteikumu spēkā stāšanās (Apdrošināšanas periodu pierādīšanas, aprēķināšanas un uzskaites kārtība, 2002., 2. Panta.).* Respektīvi, lai personai tiktu piešķirta pensija ir nepieciešams apdrošināšanas stāžs — *pilnos gados izteikts laika periods, kurā sociāli apdrošinātā persona pati veikusi sociālās apdrošināšanas iemaksas vai par to veiktas vai bija jāveic sociālās apdrošināšanas iemaksas, kas attiecas uz tām sociāli apdrošināmajām personām, kuras apdrošināšanas iemaksas veic ar citu personu starpniecību vai par kurām maksājumus izdara citas personas (Par valsts pensijām, 1996., 1. Panta, 1. punkts).* Lai personai tiktu noteikts apdrošināšanas periods, tad tā apliecināšanai VSAA personai ir jāiesniedz dokumenti, kuri apliecina gan darbā nostrādāto laiku (darba grāmatīņas, līgumi), gan arī mācību apliecināmi dokumenti (no mācību iestādes izsniegtie dokumenti) (*Īveja, 2013*). Tāpat arī der no arhīva izsniegtā izziņa, kuras sastādīšanā informāciju var iegūt no tiem pašiem dokumentiem, kurus izmantoja izziņās par darba stāžu. Respektīvi, visi šie minētie dokumentu veidi ir derīgi, lai tiktu sastādītas un izsniegtas izziņas, jo informācija ir gan par darba uzsākšanu, gan darba attiecību pārtraukšanu, gan arī amatu. Vēl viens no apliecinājumiem dokumentiem apdrošināšanas periodam ir par **karaklausību**. Dokumentos, kuros ir atklāta visa personas svarīgākā informācija, piemēram, anketā, personīgajā kartītē, ir arī informācija par karaklausību. Piemēram, vai ir piedalījies oktobra revolūcijās, pilsoņu, tēvijas karā. (*LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2967. l., 13. lp.*). Par šādām tēmām persona ir rakstījusi savā

autobiogrāfijā. Piemēram, X persona ir rakstījusi, ka no 1950. gada februāra līdz 1956. gada augustam dienēju Padomju armijā kā virsnieks (LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2880. l., 41. lp).

“VEF” fonda dokumenti ir izmantojami ar **izglītību** saistītajos jautājumos. Bieži vien tiek pieprasīta izziņa par mācībām. Ja personai rodas nepieciešamība pēc šī dokumenta, tad ir jānododas uz absolvēto mācību iestādi. Ja mācību iestāde ir likvidēta, tad nekas cits neatliek kā doties uz Personāla dokumentu valsts arhīvu (Īveja, 2013.). Tāpat kā izziņām par darba stāžu, tā arī par mācībām persona saņem tieši tādu pašu sociāli tiesisko izziņu, tikai norādot nevis datus par darba vietu, bet gan par mācībām un mācību iestādi, kas ir arī atrunāts Arhīva likuma 21. pantā. Sociāli tiesisko izziņu personai izsniedz 1 mēneša laikā. Ja pēkšņi rodas kādi apstākļi, kas ietekmē izziņas sagatavošanu un 1 mēneša laikā to nav iespējams sagatavot un izsniegt, tad persona ir jābrīdina un sagatavošanas laiks līdz ar to ir ne ilgāk kā 4 mēnešu laikā (*Arhīva likums, 2010., 21. pants, 2. punkts*). “VEF” fonda personas lietās ir pieejami dokumenti, kuri ir izmantojami izziņas sastādīšanai par mācībām. Autobiogrāfijās darbinieki bija minējuši kādas mācību iestādes absolvējuši. Bija pat tādi, kuri mācījušies un pabeiguši “VEF” tehnikumu (LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2927. l., 210. lp). 1935. gadā dibināta *Valsts Elektrotehniskā fabrikas (“VEF”) Amatu skola*, kura laika gaitā tika mainījusi savu nosaukumu. Jau 1945. gadā tā saucās *Rīgas Elektromehāniskais tehnikums* un no 1985. gada – *Rīgas Radioelektronikas aparātbūves tehnikums*. (*Vēsture*) Autobiogrāfija ir tikai viens no dokumentiem, no kuras iegūstama informācija par mācībām. Dokuments, kurā tiek labi atspoguļota informācija ir kadru uzskaites ankete. Tajā tiek norādīts mācību iestādes nosaukums, fakultāte, iestāšanās un absolvēšanas gads, iegūtā specialitāte un diploma numurs (LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2917. l., 5. lp). Šī visa minētā informācija ir tā, kura nepieciešama, lai tiktu sastādīta sociāli tiesiskā izziņa. Izmantot var arī lietā ievietotās diplomu kopijas, jo tiek atspoguļota tā pati informācija, kas kadru uzskaites anketē (LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2941. l., 85. lp). Gadās, kad persona vēlas saņemt izziņu ne tikai par mācībām, bet gan arī klāt pievienotu sekmju izrakstu vai vienkārši sekmju izrakstu. Studentiem ir personas lieta, kurā ievietots sekmju uzraksts. Tos nokopē, uz kā virsū ir spiedogs – kopija pareiza un pēc tam šo kopiju arī izsniedz. Personas lietā ir arī ievietots liecības un atestāta noraksts, kurā ir norādītas sekmes (LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 3009. l., 132., 134. lp). LNA PDVA glabājas likvidēto un reorganizēto iestādu dokumenti, līdz ar to, personai ierodoties uz arhīvu un iesniedzot rakstveida pieprasījumu par to, ka vēlas saņemt izziņu par mācībām, arhīvs šo konsolidēto izziņu var pārsūtīt uz attiecīgo mācību iestādi, kura ir bijusi reorganizēta un mainījusi savu nosaukumu. Šī izziņas pārsūtīšana notiek tādā gadījumā, ja arhīvam nav pieprasīto datu, kas ir arī minēts šajā pārsūtītajā izziņā.

Arhīvu pētniecībā, pētnieks nodarbojas ar primāro pētniecību. Šī procesa rezultātā pētnieks iegūst informāciju no oriģināliem avotiem, kas šajā gadījumā ir arhīva dokumenti. Raugoties uz dokumentu kā termiņu, tad dokuments *ir jebkurš materiāls objekts kā papīrs, perfokarte, filma, skaņu plate un magnētiskā lente, kurā ir fiksēta informācija un kurš ir paredzēts tās saglabāšanai un tālāk nodošanai* (Dokuments). Pētnieku uzdevumos ietilpst detalizēta šo vēsturisko liecību izpēte, kas savukārt atklāj vēsturiskos faktus, informāciju. Savukārt šī informācija zinātniskajos pētījumos tiek izmantota kā empīriskā bāze.

Nodarbojoties ar pētniecību, zinātniekam nereti nākas saskarties ar visdažādākajiem šķēršļiem, piemēram, slikti saglabājušies dokumenti, valodas barjera vai aizliegumi izmantot arhīva dokumentus. Tieši tādēļ jebkurai personai, kura nodarbojas ar pētniecību ir jābūt samērā plašam zināšanu spektram.

Raugoties uz “VEF” fonda dokumentiem kā pētniecības avotiem, var izdalīt vairākus pētniecības virzienus. Tradicionālais un visvairāk pētītais virziens ir vēstures pētniecība. Gan senākos laikos, gan mūsdienu pasaulē, daudzos akadēmiskajos vēstures pētījumos empīriskās bāzes pamatā tiek izmantoti arhīvu dokumenti. Arhīva dokumenti tiek izmantoti vēstures pētījumos viena iemesla dēļ – nekur citur šāda tipa dokumentu vairs nav. Saistībā ar “VEF” fonda dokumentiem ir jāsaprot, ka tie ir veidoti padomju laikos. Tas nozīmē to, ka šī dokumentu kopa nav nekas neparasts saistībā ar padomju laiku pētniecību, tāpēc, ka citos bijušo padomju republiku arhīvos ir pieejamāki pilnīgāki, informāciju bagātāki arhīvu dokumenti, kuri savukārt daudz izteismīgāk ir spējīgi atspoguļot padomju laikus. Savukārt tas nenozīmē, ka šiem

dokumenti nav vēsturiskās vērtības, kā arī tie nav izmantojami vēstures pētniecībā. Tieši pretējais, "VEF" fonds dokumenti ir kas unikāls.

Kā vienu no vēstures pētniecības virzieniem var izcelt padomju laiku pētniecību, uzsvāru liekot uz Latvijas Padomju Savienības Republikas (Turpmāk tekstā PSR) ekonomikas pētniecību.

Tā kā "VEF" fonda esošie dokumenti pārsvarā ir personāla dokumenti, tad to informatīvais klāsts ir piesātināts ar ģenealoģiska rakstura informāciju. Šos dokumentus pētnieks var izmantot dzimtas koka pētniecībā. Ģenealoģija kā vēstures pētniecības palīgdisciplīna mūsdienu pasaulē ir kļuvusi samērā populāra. Līdz ar to, ģenealoģisku pētījumu izstrādes procesā aizvien vairāk tiek izmantoti arhīvu dokumenti. Meklējot dzimtas saknes, pētnieks var izmantot fondā esošās autobiogrāfijas, kuras ir piesātinātas ar informāciju par attiecīgo personu. (LNA PDVA, 754. f., 2-l. apr., 2917. l., 5.lp).

Secinājumi un priekšlikumi

Valsts AS "VEF" fonds Nr. 1083 ir apjomīgs, pēc satura līdzīgs dokumentu kopums. Fondā ietvertie dokumenti satur informāciju, kura ir izmantojama pat pēc uzņēmuma likvidācijas. Pēc būtības, arhīvu darbību reglamentē Latvijas Republikas likumdošana, kas savukārt nozīmē to, ka valsts noteiktā arhīvu darbības politika spēlē nozīmīgu lomu, saistībā ar dokumentu izmantošanas iespējām – nosakot dokumentu izmantošanas kārtību, pieejamības ierobežojumus vai dokumentu pieejamību plašākām sabiedrības daļām. Kā būtiskāko dokumentu izmantošanas virzienu var uzskatīt arhīva izziņu sastādīšanu. Šis izmantošanas virziens ir samērā būtisks priekš daudziem sabiedrības locekļiem, jo indivīds var saņemt informāciju gan par savu darbavietu, darba stāžu, mācībām utt. No pētniecības viedokļa, fonda dokumenti ir izmantojami vēstures pētniecībā. Šie dokumenti viennozīmīgi satur bagātīgu informatīvo klāstu, kuru savukārt var izmantot pētnieks.

Izmantotie avoti un literatūra

Normatīvie akti

1. *Apdrošināšanas period pierādīšanas, aprēķināšanas un uzskaites kārtība* [tiešsaiste]. LR Ministru kabineta 23.04.2002. noteikumi Nr. 165. [atsauce 10.05.2017.]. Pieejas veids: <https://likumi.lv/doc.php?mode=DOC> HYPERLINK "<https://likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=61601>" & HYPERLINK "<https://likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=61601#position=342>"
2. *Arhīvu likums* [tiešsaiste]. LR 11.02.2010. [atsauce 10.05.2017.]. Pieejas veids: <https://likumi.lv/doc.php?id=205971>
3. *Par valsts pensijām* [tiešsaiste]. LR 02.11.1995. [atsauce 10.05.2017.]. Pieejas veids: <https://likumi.lv/doc.php?id=38048>

Arhīva dokumenti

4. Latvijas Nacionālais arhīvs Personāla dokumentu valsts arhīvs, 1083. f., 1-l. apr., 5. l. (Valsts AS VEF)
5. LNA PDVA, 1083. f., 1-l. apr., 317. l. (Valsts AS VEF)
6. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2880. l. (Valsts AS VEF)
7. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2917. l. (Valsts AS VEF)
8. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2927. l. (Valsts AS VEF)
9. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2939. l. (Valsts AS VEF)
10. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2941. l. (Valsts AS VEF)
11. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2952. l. (Valsts AS VEF)
12. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2967. l. (Valsts AS VEF)
13. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2969. l. (Valsts AS VEF)
14. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2989. l. (Valsts AS VEF)
15. LNA PDVA, 1083. f., 2-l. apr., 2997. l. (Valsts AS VEF)
16. LNA PDVA, 1083. f. 2-l.apr., 3009.l. (Valsts AS VEF)

Latvijas PSR normatīvie akti

17. PSR Ministru padomes galvenā arhīvu pārvalde. *Valsts arhīvu darbības pamatnoteikumi*. Rīga: V. Lāča PSR Valsts bibl. 1962. 213 lpp.

Uzziņu literatūra

18. *Dokuments* [tiešsaiste]. [atsauce 10.05.2017.]. Pieejas veids: <https://lv.wikipedia.org/wiki/Dokuments>
19. ĪVEJA, D. *Darba stāža pierādīšana, ja nozaudēti dokumenti* [tiešsaiste]. LV.LV portāls, 28.10.2013. [atsauce 10.05.2017.]. Pieejas veids: <http://www.lvportals.lv/visi/skaidrojumi/258684-darba-staza-pieradisana-ja-nozaudeti-dokumenti/>

20. Mazure, T. *Arhīvu terminoloģijas rokasgrāmata* [tiešsaiste]. Latvijas Valsts arhīvu ģenerāldirekcijas Mācību un kvalitātes vadības centrs. [atsauce 10.05.2017.]. Pieejas veids: <http://www.arhivi.lv/sitedata/VAS/dokumenti/lvas-tiesibu-akti-pamattermini.pdf>
21. *Vēsture* [tiešsaiste]. Profesionālās izglītības kompetences centrs “Rīgas Tehniskā koledža”, 2011. [atsauce 10.05.2017.]. Pieejas veids: <http://www.rtk.lv/?sadala=89>

Summary

JSC VEF was the biggest company in Latvian Socialist Soviet Republic, which employed a large number of people. It also explains that this fonds is practically the most commonly used of all State Archive of Personnel Files. Consequently, an important working principle of the archive is to ensure the preservation of documents, leading to facilitated access to documents and the use of documents to general public.

In NAL State Archive of Personnel Files archive is located JSC VEF Fond, which after the document quantity is huge and relatively complex fond. It includes various types of documents from 1944 to 2000. Archive deals with the compose and issuance of a reference. "VEF" documents are mostly searched and used for compose of reference. In archives, people can receive a reference on topics such as: length of service, salary, training, conscription. During the period from 1985 to 1990, a quantity of reference was demand for length of service and salary from Russian, Ukrainian and Belarusian citizens.